

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЙДЕРСТВА, ЯК РІЗНОВИДУ ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглядається окремі ознаки рейдерства, форми і методи його вчинення.

Ключові слова: рейдерство, форми, методи, причини, особа злочинця, підготовка до злочину.

В статье рассматриваются основные признаки рейдерства, формы и методы его деятельности.

Ключевые слова: рейдерство, формы, методы, причины, лицо преступника, подготовка к преступлению.

Separate signs of capture, forms and methods of its commitment are examined in the article.

Key words: capture, forms, methods, reasons, criminal, preparation to the crime.

Постановка проблеми. В процесі дослідження встановлено, що сьогодні в Україні відбувається активний перерозподіл власності. На нашу думку, така тенденція має об'єктивний характер. Процеси такого характеру пов'язані з переливанням капіталів від одних власників до інших. Загалом у цивілізованому світі такий процес оцінюється позитивно, оскільки дозволяє переводити капітали з менш ефективних галузей економіки у більш ефективні, від слабких власників до сильних. Йдеться про удосконалення ринкового механізму, активізацію капіталу.

У той же час сучасні кризові умови створили надзвичайно сприятливе середовище для активізації кримінально-тіньової діяльності, окремим аспектом якої є рейдерство. Організована злочинність формує не тільки «паралельну» економіку, а й відповідні владні кримінальні структури, які все більше загрожують існуванню держави як такої.

Мета статті полягає у дослідженні форм рейдерства та основних способів його вчинення.

Стан дослідження. Наукові дослідження юристів, економістів та напрацювання практиків М. Арманова, Г. Вознюка, В. Глушкова, О. Джуки, А. Загороднього, О. Кальмана, А. Кінаха, В. Захматова, О. Користіна, В. Крутова, М. Погорельського, П. Пригунова, В. Картавцева, А. Кушнарьова, Я. Монастирського, В. Куца, А. Орлеана, П. Орлова та інших, що присвячені питанням вивчення рейдерства, наводять різні його визначення і види. Це, зокрема, "біле", "чорне", "сіре" тощо захоплення підприємства. Шляхи і практичні прийоми, пов'язані із своєчасною протидією незаконному захопленню підприємств в Україні, є актуальними і потребують більш ґрунтовних досліджень [1, с.22].

На сьогодні А.Г. Загородний, Г.Л. Вознюк виділяють три види рейдерів «білих», «чорних» та гринмейлерів :

- рейдер «білий» – особа (юридична або фізична), котра, використовуючи прогалини в корпоративному законодавстві, прагне встановити свій контроль над певним підприємством і пропозиція якої, на відміну від небажаної пропозиції, є прийнятною для цього підприємства. Такі рейдери застосовують стандартний набір прийомів щодо маніпулювання акціями та частками підприємства, а також використовують суперечність між власниками бізнесу;
- рейдер «чорний» – особа (юридична або фізична), котра намагається встановити свій контроль над певним підприємством, але є небажаною для нього. В арсеналі таких рейдерів-різні протиправні прийоми, зокрема фальсифікація та незаконне вилучення документів підприємства, підкуп суддів, прокурорів, чиновників місцевих адміністрацій, а також силові захоплення підприємства [2, с.624];
- гринмейл – діяльність акціонера, який володіє мізерною часткою акцій, спрямована на одержання надприбутку за допомогою спекуляцій або зловживань своїми правами акціонера стосовно підприємства; корпоративний шантаж, суть якого полягає у придбанні певною особою (рейдером) невеликого пакету акцій у міноритарних акціонерів (бажано блокуючого) і реалізації своєї політики щодо діяльності підприємства або продажу рейдером мажоритарним акціонерам свого пакета акцій за значно завищеною ціною [2, с.158].

Термін «рейдер» (англ. raider, від raid – нападник) [3, с. 490].

Рейдер це фізична або юридична особа, яка спеціалізується на перехопленні оперативного керівництва підприємством чи заволодінні його власністю, використовуючи для цього спеціально інсценований бізнес-конфлікт та інші заходи [4, с. 8].

Рейдерство – вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [5].

О.Г. Кальман та А.М. Погорецький виділяють чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал; через кредиторську заборгованість; через органи управління; шляхом оспорювання підсумків приватизації [6, с. 150].

Вітчизняний учений Д.В. Зеркалов розуміє під рейдерством процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [4, с.8].

А.Ю. Кіреєв у своїх працях визначає рейдерство як систематичну проектну діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічного та інших видів збитків [7, с.4].

3.3. Тарханова у своїй дисертаційній роботі дає визначення рейдерству через похідне поняття "рейдер" найнятий професіонал, який використовує кримінальні методи захоплення чужої власності, як-то: підроблення документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру, усе, що дозволяє захопити контрольний пакет акцій, ліквідні активи, товари, немайнові активи підприємства [8, с.5].

Виклад основних положень Незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або частини його власності іншим. За суттю рейдерство. – це комбінована (економічна, юридична, організаційна, інформаційна) діяльність, спрямована на заволодіння бізнесом. Рейдерське захоплення не є розбійницьким нападом. Це ретельно спланована акція, підготовка якої може здійснюватися упродовж декількох років. Великі рейдерські структури мають величезний штат різноманітних фахівців: це економісти, юристи, менеджери та особи, основним завданням яких є збирання інформації. Рейдерське захоплення передбачає декілька етапів: інформаційний – збирання корисної інформації щодо підприємства, обраного жертвою (щодо активів, господарської діяльності, продукції, фінансового стану, засновників, керівників, емітованих цінних паперів тощо); підготовчий – створення негативного інформаційного фону щодо підприємства з використанням засобів масової інформації задля його дискредитації перед менеджерами та акціонерами; акціонерний – скуповування через підставних осіб акцій підприємства в дрібних акціонерів, заміна власників і керівництва; судовий – з метою формування умов для арешту акцій, часток або майна подання надуманих позовів у суди, відкриття карних справ; силовий – захоплення підприємства, формування паралельного органу управління, фізичний контроль над підприємством; етап поглинання – узаконення прав нових власників.

Основними об'єктами рейдерів є ВАТ (відкриті акціонерні товариства) та ЗАТ (закриті акціонерні товариства), хоча під їх атаки потрапляють і ТОВ (товариства з обмеженою відповідальністю), що є фінансово нестабільними, у яких існує конфлікт між власниками.

С. С. Чернявський, О. С. Користін та Я. В. Монастирський вивчаючи дослідження західних фахівців, як стверджують, що їх рейдери виконують роль "санітарів бізнесу" і в такий спосіб сприяють його економічному розвитку, зокрема вони:

- усувають від управління бізнесом неефективний менеджмент;
- запобігають зловживанням солідних акціонерів;
- реструктуризують підприємства, що нерезультативно працюють. Урешті власники атакованої компанії навіть виграють від "вдалої" рейдерської атаки, оскільки вартість їх акцій (разом із вартістю акцій, придбаних рейдером) збільшується. По суті, інститут "рейдерства" став одним із найважливіших інструментів захисту інтересів міноритарних акціонерів [9, с.97].

Останнім часом цей термін застосовується для позначення фактів протиправного захоплення підприємств, що, на жаль, набуло в Україні масового характеру. Так, за різними даними, протягом останніх двох років було здійснено від двох до трьох тисяч рейдерських атак. Суспільна небезпечність рейдерства полягає не лише в посяганні на власність окремих осіб, а й на економічну безпеку держави в загалом, оскільки призводить до руйнування ефективно працюючих підприємств, загострює соціальне напруження, знижує інвестиційну привабливість України.

Практика набуття всупереч волі власника права власності на підприємства (або ту частку, яка дає можливість контролювати їхню діяльність) не є надзвичайною подією за умов ринкових економічних відносин. Але у розвинутих країнах для досягнення цієї мети використовуються суто економічні методи: у дрібних власників акції скуповуються за ціною, значно вищою від тієї, яку може запропонувати емітент. Таким чином формується контрольний пакет, який і дає можливість контролювати діяльність підприємства.

С. Москаленко зазначає, що випадки рейдерства в його різноманітних проявах можна спостерігати в різні часи, і майже в усіх країнах з ринковою економікою. Це явище, як правило, викликане різними чинниками: недосконалістю законодавства, бажанням іноземних компаній увійти на ринки інших країн тощо. Рейдерство можна порівняти з середньовічним піратством [10, с.117].

В результаті дослідження встановлено, що дії рейдерів можуть бути скеровані на задоволення особистих потреб таких агресорів, шляхом захоплення підприємств, фірм, акціонерних товариств з метою подальшого перепродажу та наживи, а також на замовлення окремих осіб за певні дивіденди, винагороду чи надання відповідних послуг.

У даному контексті можемо виокремити такі основні форми і методи діяльності рейдерів:

- дестабілізація роботи підприємства;
- судові позови щодо непроведення зборів та призначення судового виконувача обов'язків щодо управління;

- відкриття кримінального провадження;
- переоформлення акцій на свою користь з порушенням чинного законодавства;
- зрив проведення чергових зборів акціонерів;
- скуповування акцій у міноритарних акціонерів;
- проведення додаткової емісії на великі суми з порушенням прав основних акціонерів;
- забезпечення підтримки незаконних рішень судів і державних органів через корумпованих чиновників;
- заміна усього керівництва підприємства, його перепродаж з метою ліквідації.

Узагальнюючи численні публікації визнаних фахівців у галузі злиттів та поглинань, можна виділити такі способи рейдерства: 1) крадіжка акцій; 2) маніпуляції з реєстром; 3) підкуп посадових осіб; 4) силове захоплення товариства.

На нашу думку, основною причиною виникнення та поширення рейдерства є недосконалість чинного законодавства, особливо тієї його частини, яка регулює корпоративне право, діяльність акціонерних товариств.

Механізм протиправного захоплення підприємства є добре організованим, продуманим, цілеспрямованим і комплексним заходом, що вимагає від його ініціаторів (рейдерів) значних інтелектуальних і фінансових ресурсів. Так, у багатьох випадках під час здійснення захоплення підприємств рейдери використовують прогалини законодавства, намагаючись надати своїм діям видимість законних, але де тільки зовнішній вигляд дій, оскільки будь-який рейд є відверто кримінальним діянням.

Спеціалісти вказують на те, що рейдерів можна притягнути до суду за окремими статтями Кримінального кодексу, але на практиці це відбувається дуже рідко. Правоохоронцям важко довести факт рейдерства – досудові розслідування надто заплутані, а наявних високо кваліфікованих слідчих не вистачає, щоб розібратися у всіх діях корпоративного конфлікту [11].

Безкарність рейдерів та пасивність органів влади розбещує суспільство, а будь-які заходи у сфері боротьби з рейдерством будуть неефективними за відсутності в керівництві країни політичної волі та конструктивного консенсусу з цього питання.

Іншою причиною виникнення та поширення рейдерства є корупція. Спеціалісти зазначають, що рейдеру атакувати простіше та й вибір засобів полегшується, якщо останній заручиться допомогою конкретних представників державних органів. Так, «Антирейдерський союз підприємців України» звертає увагу на те, що окремі представники державних органів не тільки не перешкоджають рейдерам, але й фактично виконують їх замовлення.

У багатьох випадках поширенню рейдерства сприяє і бездіяльність правоохоронних органів. Передусім це стосується органів прокуратури, які не завжди реагують на порушення вимог Цивільно-процесуального та Господарського процесуального кодексів України, а також інших законів під час розгляду суддями позовів, ініційованих рейдерами.

А. Орлеан та Р. Дурдієв стверджують, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправосудного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоправство або застосування фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми тощо). Очевидно, що окремі випадки рейдерства можуть надзвичайно відрізнятися один від одного, і тому важко поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину. Означена ситуація обумовлює існування двох різних шляхів вдосконалення кримінального законодавства з метою протидії рейдерству [12, с. 86].

Н.О. Гуторова доводить, що в Україні (як і в більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не за для оптимізації їх економічної діяльності, а скоріше з метою привласнення чужого майна [13, с. 9].

І тому, на наш погляд, буде помилкою називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, терміном "рейдерство", що більше відноситься до правової сфери. Відповідно в Україні має суттєву кримінальну складову. Відверто захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судових органах.

Ми вважаємо, що рейдерство, саме для України – це завжди складний і високоінтелектуальний, найчастіше саме злочинний бізнес, тобто кримінальний, як, наприклад, зазначають вчені Кальман О.Г. та Погорецький А.М. [6, с. 155].

Протиправна діяльність рейдерів носить індивідуальний характер і разом з тим можна визначити загальні риси цього явища:

1. Підроблення документів, які представляються для державної реєстрації, що вносяться до відомостей про юридичну особу.
2. Підроблення друку і підпису нотаріуса на заяві про державну реєстрацію змін, що вносяться до відомостей про юридичну особу.
3. Державна перереєстрація права на власність і розпорядження юридичною особою здійснюється без експертної перевірки достовірності цих документів, які надаються від імені власників підприємства в органи

податкової служби. Така ситуація складається через те, що органи податкової адміністрації не мають можливості і не зобов'язані за Законом проводити масові експертизи достовірності підписів і друку на документах, що їм надаються.

4. Підроблення договору купівлі-продажу (оренди) майна підприємства.

5. Підроблення документів, які дають право на здійснення операцій з акціями компанії-мети (без участі суду); це можуть бути рішення зборів і акціонерів, виписки з реєстру акціонерів акціонерного товариства.

Дії зловмисників базуються на тому, що законна процедура підтвердження достовірності підпису фізичних осіб на документах про перехід права власності на цінні папери прописана недостатньо жорстко.

Тому можна виділити такі негативні наслідки рейдерства в Україні:

- корумпованість системи органів державної влади і управління;
- порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина (право на власність, право на таємницю листування та кореспонденції, права на особисте життя, права на вільне зайняття підприємницькою діяльністю, права на захист своїх порушених прав тощо);
- нанесення суттєвих збитків системі господарювання країни;
- погіршення авторитету правоохоронних та судових органів;
- створення гострих соціальних проблем тощо [14, с.62].

Висновок. Отже, проаналізувавши наукові погляди українських та зарубіжних вчених щодо рейдерства, нами встановлено особливості цього явища, що пояснюються здебільшого відсутністю належного його нормативно-правового закріплення і виступає як процес захоплення підприємницьких структур у власність проти волі її власників/власника, що здійснюється шляхом реалізації різного роду протиправних дій з боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта.

Список використаних джерел

1. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення "рейдерства" в Україні / Р.А.Панасенко // Вісник Луцького державного університету імені Є.О.Дідоренка, 2010.- Спец. випуск.- № 5- С. 21-29.
2. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородний, Г.Л. Вознюк. – 3-тє вид. доп. та перероб. Видавництво Львівської політехніки, 2011.- 844 с.
3. Словник інішомовних слів / Уклад.- С.М. Морозов, Я.М. Шкарупа.- М.: Наук. думка, 2000.- 680 с.
4. Зеркалов Д.В. Рейдеры: пособие / Д.В. Зеркалов. – К.: КИТ, 2007.-188 с.
5. Рейдер [економіка] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
6. Кальман О. Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О. Г.Кальман, М. А. Погорецький // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Зароріжжя. ЗЮІ ДДУВС, 2009.- № 3.- С.150-160.
7. Киреев А.Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия / А.Ю.Киреев//: Автореф дис... канд. зкон. наук: 08.00.05. – М., 2005.- .21 с.
8. Тарханова З.З. Функционирование института рейдерства в РФ / З.З. Тарханова Автореф. дис... канд. зкон. наук: 09.00.01.Владикавказ, 2008. – 23 с.
9. Чернявський С. С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ: зб. метод.рек. / С. С.Чернявський, О.Є. Користін, Я.В. Монастирський. Заг ред.. П.В. Коляди //.- К. УВПД ГШ МВС України, 2010.-С. 96-144.
10. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблем боротьби / С.Москаленко // Юридичний журнал. К.: «Юстініан», 2007.-№3 (57).- С.117-119.
11. Привалов А. Рассуждение о рейдерстве по методе барона Кювье / А.Привалов, А.Волков // [Електронний ресурс].— Режим доступу <http://www.comuptionet.ru/>.
12. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства / А.Орлеан, Р.Дурдієв // Вісник прокуратури. – К.: ГПУ, 2007. – № 8 (74) – С. 83-88.
13. Гупорова Н.О. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н.О. Гупорова // Юридичний радник. – 2007. – № 2. – С. 6–9.
14. Берлач Ю.А.Правове визначення рейдерства / Ю.А. Берлач // Південноукраїнський правничий часопис. Одеса. ОДУВС, 2009.- №1.-С.60-62